

[itobiad], 2022, 11 (3): 1323-1344

<p>Öfke Duygusunun Demografik Değişkenler, Siyasal Bağnazlık ve Korku Biçimleri ile İlişkisi</p> <p>The Relationship of Angry with Demographic Variables, Political Bigotry and Forms of Fear</p> <p>Video Link: https://youtu.be/nc2mfDPbFGs</p>	
<p>Ayşe ÖZPOLAT</p> <p>Dr. Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu</p> <p>Asst. Prof., Fırat University Vocational School of Social Sciences</p> <p>asayi@firat.edu.tr</p> <p>ORCID: 0000-0003-3586-9745</p>	

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 10.03.2022
Kabul Tarihi / Accepted	: 03.07.2022
Yayın Tarihi / Published	: 06.09.2022
Yayın Sezonu	: Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season	: July-August-September

Atıf/Cite as: Özpolat, A. (2022). Öfke Duygusunun Demografik Değişkenler, Siyasal Bağnazlık ve Korku Biçimleri ile İlişkisi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (3) , 1323-1344 . doi: 10.15869/itobiad.1085576

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ayşe ÖZPOLAT)

Copyright © Published by Mustafa Süleyman ÖZCAN.

Öfke Duygusunun Demografik Değişkenler, Siyasal Bağnazlık ve Korku Biçimleri ile İlişkisi *

Öz

Duyguların olumlu ya da olumsuzluğu kişiye ve çevresine sunduğu yıkıcılığıyla ilgilidir. İnsan var olduğu günden itibaren sevgi, korku, nefret, öfke gibi birçok duyguyu hissetmektedir. Öfke duygusu insan yaşamındaki işlevselliği ile yıkıcılığı arasında ince bir çizgi de bulunmaktadır. Yıkıcı yönüyle öfke duygusu ve öfkeli davranış kişilerarası problemlere yol açmakta ve olumsuz bir etkileşime dönüşebilmektedir. Öfkenin işlevsel olabilmesi kullanılabilmesine, kişinin öfkesini denetleme becerisine ve frenlenmesine bağlıdır. Yıkıcı yönüyle zihnin zayıf karar vermesine, çözüm yollarının kapanmasına, düşmanlık ve düşmanlığa bağlı diğer duyguların oluşmasına, genel olarak insan ilişkilerinde sorunlara öfkeli davranışın tarafları arasında fizyolojik ve psikolojik hastalıklara neden olabilmektedir. Birçok yaklaşım öfke duygusunu temel duygulardan saymakla birlikte duyguların dışarı yansıma biçimi ve şiddeti sosyalleşme süreci sonucunda oluşmaktadır. Bu çalışma öfke duygusunun siyasal bağnazlıkla ilişkisini değerlendirmek amacıyla, nicel araştırmanın ilişkisel tarama modeline göre yapılmıştır. Araştırmanın evreni amaçsal örnekleme göre, siyasal bağnazlığı yüksek kişilerden oluşturulmuştur. Örneklem grubu Elâzığ'da ikamet eden kendisi ve çevresi tarafından davranışları itibarıyla siyasal bağnaz olarak nitelendirilen 423 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada "Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği", literatür taranarak hazırlanan siyasal bağnazlık soru formu ve demografik sorulardan oluşan anket formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda öfke ve öfkenin alt boyutlarıyla; sigara içme durumu, babanın öz/üvey olma durumu, eleştirilme korkusu, alay edilme korkusu, başkasına şiddet gösterme, kendine şiddet gösterme, yalnızca kendi gücüne, becerisine ve bilgisine güvenme arasında anlamlı ilişkili bulunmaktadır. Öfke ve alt boyutları ile siyasal bağnazlık alt boyutları arasında genel olarak düşük ya da orta derecede pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öfke, Siyasal Bağnazlık, Önyargı, Korku Biçimleri, Şiddet

The Relationship of Anger with Demographic Variables, Political Bigotry and Forms of Fear *

Abstract

Humans have felt many emotions such as love, fear, hatred and anger since the day they existed. There is a fine line between the functionality of anger and its destructiveness in human life. Because the feeling of anger and anger behavior cause interpersonal problems and can turn into a negative interaction. The functionality of anger depends on

* Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığının 18.12.2020 Tarih , 2020/102 Sayılı kararı ile Etik Kurul Kararı alınmıştır.

* Ethics Committee Decision was taken with the decision of the Social and Human Sciences Research Ethics Committee of Fırat University, dated 15.10.2021 and numbered 21/14.

its ability to be used, its ability to control, and its restraint. If it is destructive, it can cause poor decision-making of the mind and the closure of solutions, the formation of hostility and other feelings related to hostility, problems in human relations in general, and physiological and psychological diseases between the parties. When bigoted behaviors and anger are combined, its destructiveness can have destructive consequences between groups and communities in society, rather than interpersonal relations. Emotions and behaviors such as fear, anger, violence, prejudice and bigotry, which are classified as negative in human life, trigger each other and sometimes one of them is the cause and sometimes the result of the other. The importance in human life is the functional aspects of these emotions. When these feelings and behaviors go beyond functionality and become destructive, they appear as a problem that causes individual psychological and physiological problems, and when they become widespread in society, they become a problem that causes social violence. While being transferred from generation to generation as an emotional atmosphere, they leave people under their influence until the end of their lives as a result of their internalization. This study was conducted to evaluate the relationship between anger, political bigotry, forms of fear, and violence. The research was carried out according to the relational screening model of quantitative research. The universe of the research was composed of people with high political bigotry, according to purposive sampling. The sample group consists of 423 people residing in Elazığ, who are described as political bigots by themselves and their environment. In the research, the "Trait Anger-Anger Style Scale" and the political bigotry scale prepared by scanning the literature and a questionnaire consisting of demographic questions were used. As a result of the research, there is a significant relationship between anger and smoking status, anger out and being the father's biological/step, fear of being criticized, fear of being ridiculed, showing violence to others, showing violence to oneself, and trusting only one's own strength, skills and knowledge. There is generally a low or moderate positive and significant relationship between anger and its sub-dimensions and political bigotry sub-dimensions.

Keywords: Anger, Political Bigotry, Prejudice, Form of Fear, Violence

Giriş

Bazı kişiler hayal kırıklığı yaşadıklarında bu durumu tolere edememekte ve öfke patlaması yaşayabilmektedirler. Kültürel olarak mükemmel olmanın bir ödül algılanması başarısızlığın ise tahammülsüzlüğe neden olması öfkenin yaygınlaşması ile sonuçlandırmaktadır. Kişinin ilerlemesi durduğunda ya da gerileme başladığında kaygı ve öfke duygusu tetiklenmektedir. Yapılan araştırmalarda acı ve agresiflik içgüdüsel olarak birbirine bağlanmakta ve agresiflik sonucunda yaşanan olayların %90'ı öfke kaynaklı olduğu görülmüştür (Puff ve Seghers, 2019: 40). Öfke duygusunun yıkıcı tepkiler olarak dışa vurulması bireysel boyutta insan ilişkilerinin oldukça bozmakla birlikte öfke duygusu grupla veya toplulukla birleştiğinde yıkıcılık boyutu toplumun geleceğini tehdit etme noktasına ve savaş/iç savaşlara kadar götürmektedir.

Öfke duygusunun eylemsel olarak ifade edilmiş biçimi ve şiddeti kişinin sosyalleşme süreci ve geçmiş deneyimlerinin sonucudur. Sosyalleşme süreci ve deneyimler önyargıların oluşmasına kaynaklık ederek kişinin duygusal olarak hislerinin yönünü ve şiddetini de oluşturmaktadır. İnsan sosyalleşirken bir bütün olarak toplumun ve içinde

bulunduğu grupların bir yansımasıdır. Davranışları ise bu yansımanın görünürlük kısmını oluşturmaktadır. Önyargıları ve bu önyargılarına bağlı olarak gerçekleştirdiği davranışları bireysel bağımsızlığının ötesinde aidiyetinin sonucudur. Fakat kişi bunun farkındalığını oluşturmamaktadır. Çünkü aidiyetin gerçekleşmesi için tüm gruba ve topluma ait olan düşünce, duyguyu oluşturan kalıpların kişide içselleşmesi gerekmektedir. Bu çalışma da bir toplumun fertleri olarak içselleştirilen önyargılar ve öfke/korku duygusunun etkileşimi incelenmektedir. Yapılan bu çalışmanın önemi öfke duygusunun siyasi gruplar arasında siyasal bağnazlıkla, şiddetle ve korku biçimleriyle ilişkisini açıklayarak öfkenin ve siyasal bağnazlığın farkındalığını oluşturabilmek ve bu yıkıcı duygu/eylemlerin birbiriyle ilişkisini göstererek bu olumsuzlukların oluşturacağı yıkımları önlemek için gerekli önlemlerin alınmasına kaynaklık etmektir. Alaycı ve güvensiz düşüncelerden beslenen düşmanca duygular ve öfke, akılcı düşünce ve empati ile çözümlenebilir. Düşmanca duyguların panzehiri insanlar arasındaki güven duygusudur (Goleman, 2011: 230). Korku duygusu ise güven duygusunun zıttı olarak öfke oluşturan ortamların oluşturucusudur. Özellikle kişinin engellenme, aşağılanma, alay edilme gibi eylemlerle karşılaşması öfke duygusunun artmasına neden olmaktadır. Toplumsal huzur ve kalkınma için duyguların önemini yadsımamak ve gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

İşlevsel ve Yıkıcı Öfke

İnsan duyguları birbirinden farklı hisseder ve her duygunun farklı fizyolojik imzası bulunmaktadır (Ledoux, 2020: 53). Öfke, Aristoteles'e göre hakarete karşı makul bir tepkidir (Ledoux, 2020: 43). Bakırcıoğlu öfkeyi "*Gerçek ya da kuruntuya dayanan engellenme, incitilme, korkutulma, tehdit edilme, yoksun bırakılma, saldırıya uğrama gibi durumlarda duyumsanan ve genellikle neden olan şeye ya da kişiye yönelik saldırgan ya da savunucu davranışlarla sonuçlanabilen yoğun, olumsuz bir duygu*" olarak tanımlamaktadır (Bakırcıoğlu, 2012: 1533). Goleman'a göre öfke, alt kümesi "*hiddet, hakaret, içleme, gazap, tükenme, kızma, sinirlenme, hınc, kin, rahatsızlık, alınganlık, düşmanlık ve belki de en uç noktada, patolojik nefret ve şiddetin*" bileşkesinden oluşmaktadır (Goleman, 2011: 373). İnsanın yaşantısının ve edimlerinin tüm açıklamaları sosyalleşme süreci ile ilgilidir. Dolayısıyla öfke duygusunun edimlerle fark edilir ya da fark edilmeden içte yaşanması kültür ve sosyalleşme ile ilişkili olarak açıklanması zorunludur. Aslında öfke ancak dışa vurulduğu takdirde başkaları tarafından öfkeli olma durumu anlaşılabilir (Davies, 2018: 13). Dolayısıyla öfkenin dışa vurumu önemlidir. Yapılan çalışmalarda öfke ve korku duygusunun öğrenme ve yetişmeyle ilgili faktörlerin tesiri altında olduğu gözlemlenmiştir. Bandura'nın çalışmasında yetişkinin yapma bir bebeği tekmediğini gören çocukların aynı davranışı oyun odasında daha fazla sergiledikleri görülmüştür (Akdeniz, 2007: 23).

Yetenekler geliştikçe kişinin öfkesini açığa çıkarması, öfke oluşturan koşullarla ilgili olup öfke duygusunun kuşaklar boyu devam etmesi bir öğrenme sürecinin sonucudur. Öfkeli kadınlar ve erkekler büyüdüklerinde öfkeli anne ve baba olarak öfkeli çocuklar yetiştirirler. Öfkeli ebeveynler aşırı cezalandırma sonucunda yetiştirdikleri çocuklarını aynı zamanda sosyalleşme süreçlerinde canlı ve şiddetli saldırganlık modeli olarak aldıkları ebeveynlerinden dolayı oyun alanından okula ve yaşamın tümüne yansıtıktıklarından gözlemlenebilir ve fark edilebilir davranışlar sergilemektedirler

(Goleman, 260: 2011). Dolayısıyla insanın yaşamasında temel duygulardan olan öfke yıkıcılığını sosyalleşme sürecinin sonucunda kazanmaktadır.

Çocukluk döneminde ve sonrasında öfke işlevsel bir duygu olarak kişinin kendisini kabul ettirmesini, kendisini yaralayan ya da engelleyen kişilere karşılık vermesini ve arzulara yol açmasını sağlar. Öfke, kişi için tehdit kaynağı olan çevreyle uğraşmaya yarayan bir araçtır. Bu yönüyle korku duygusuyla benzerlik göstermektedir. Farkı korku duygusunda çocuk, tehdit kaynağından geri çekilirken öfke de üzerine gitmektedir. Öfke duygusu benliğin korunmasını ve rahat yaşayabilmesini sağlar. Öfke duygusunun fonksiyonel olabilmesi için kişinin öfkeyi kullanabilmesine, frenlemesine ve denetleme becerisine bağlıdır. Çocuklar için öfke iki yönlü çatışmaya neden olmaktadır. Bunlardan birincisi diğer insanlarla çatışma ikincisi ise kendi şefkat ve korku gibi duygularla öfkenin açığa vurulmamasından dolayı kendisiyle çatışmadır (Jersild, 1979: 422). Çocuğun yaşadığı bu çatışma yaşam süreci boyunca öfke duygusuna eşlik etmekte ve öfke kontrolünü sağlamada önemli bir işleve sahiptir.

İlımlı öfke duygusu işlevselken yıkıcı öfke, kişiyi son derece canlı, enerjik yapmakta ve haklı hissettirmektedir. Yıkıcı öfke duygusu, insanın karar mekanizmasını bozarak kişinin doğru düşünmesini engeller ve hem kişinin kendisi hem de çevresi için tehlikeli bir duygu haline dönüşür. Engellenmeye bir tepki olan öfke duygusu ve buna bağlı düşmanca duygular beslemek aslında değiştirilebilir bir alışkanlıktır (Goleman, 2011: 230). Yıkıcı öfke zihni etkileyerek zayıf karar verme ve çözüm yollarına neden olurken aynı zamanda insan ilişkilerinde sorunlara ve baş ağrısından ölüme kadar genişleyebilen bir yelpazede çeşitli sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Puff ve Seghers, 2019: 55,65). Puff ve Seghers (2019: 39) yıkıcı öfkenin (sağlıksız öfkenin) özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır:

1. Sıklıkla karşılaşılması,
2. Çok yoğun hissedilmesi,
3. Çok uzun sürmesi,
4. Diğer duyguları gizlemesi,
5. Aile ve iş ilişkileri gibi insan ilişkilerini bozması,
6. Kişiyi kontrol edilemeyen yıkıcı döngüye sokması,
7. İnsanları incitmesi.

Öfke kontrol sorununa neden olabilecek bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörleri Puff ve Seghers (2019: 44-48) şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Genler,
2. Zayıf bir öfke kontrolüne tanık olma,
3. Toplumsal bilginin yanlış aktarılması,
4. İstismar veya travma yaşama,
5. Stresi yanlış kontrol etme,
6. Duyguları ifade etmenin doğru bir şey olmadığını öğrenmek,

7. Düşük özgüven,
8. Düşük engellenme toleransı,
9. Hassas duyguları gizleme,
10. Dediğim dedik kişilik,
11. Düşünmeden hareket etme yapısı,
12. Mükemmeliyetçilik,
13. Acı ve acı çekme.

Bir iletişim biçimi ve şiddet içeren davranışlarla birlikte görülen öfke duygusu insan etkileşimlerinde yer almaktadır. Kişisel değer ve yapılar hakkında karşı tarafa bilgi verirken aynı zamanda kimlik veya egoyu oluşturan düşünceyi/değerleri, bölgesel sınırları iletir ve otoriteyi kanıtlamak, ilişkileri güçlendirmek veya sonlandırmak için kullanılır. Öfke duygusu pasif/agresif veya agresif şekilde ifade edildiği takdirde çatışmanın tırmanmasına problemlerin çözülmemesine hale gelmesine, kontrol duygusunun abartılmasıyla birlikte diğer kişileri aşağılamak için güç kullanılması sonucunda öfke kişi ve çevresi için yıkıcı bir hal alır (Bilgin ve Kutlu, 2010: 187, 188). Kişiler arası ilişki problemlerinde önemli bir etken olan öfke duygusu ancak öfkeyi doğru ifade etme becerisi elde edildiğinde sağlıklı ve fonksiyonel öfkeye dönüşebilmektedir. Öfke kontrolü için gerekli olan hoşgörülülük ve anlayışlı davranma ise empatik düşünme becerisi ve önyargısız olmakla ilgilidir.

Önyargı ve Siyasal Bağnazlık

Bağnaz eylemlerin kökeninde bulunan önyargı (Goleman, 2011: 212-214) aynı zamanda öfkenin oluşumunda veya kontrolünde ve öfkenin dışı vurumunda bir belirti olarak tanımlanmaktadır (Soykan, 2003: 23). Önyargıyla ilgili yapılmış çalışmalarda önyargının oluşumu, bebeklikten ve erken çocukluk döneminden başlatılır. Ammons'un yaptığı araştırmada dört yaşındaki çocukların etkin önyargılara sahip olduğu görülmüştür. İlkokul dönemine gelmiş çocuklardaki önyargıların daha çok kendi etnik grubuna karşı düşkünlük olarak ortaya çıktığı yapılan araştırmalar sonucunda bulunmuştur. Önyargılar sosyalleşme süreci boyunca öğrenilir ve karşıdaki kişi ya da gruba karşı güvensizlik, aşağılama ve düşmanlık besleme gibi toplumsal bir hastalığa dönüşebilmektedir. Yapılan çalışmalarda bu hastalıklı hal, endişeli, güvensiz, düşmanlıkla yüklü olan kişilerde ve bu kişilerin değerleri, kendi öz inançlarından çok otoriter ölçütlerden etkilendiği görülmüştür. Kendilerine karşı olumlu duygular besleyen kişilerin ise daha az önyargılı oldukları yapılan çalışmalarda belirlenmiştir (Jersild, 1979 : 336-338).

Kişinin yanlış inanışların yanlışlığını gösteren kanıtlar karşısında dahi değişime direnç göstermesi önyargının varlığını göstermektedir. Önyargıyla ilgili yapılan araştırmalarda önyargıların, diğerleri olarak kategorize ettiklerine karşı kişiye negatif tutum göstermenin kolaylığını sunmaktadır. Bu durum köklerini ben ve ben olmayanlar konumundan biz ve diğerleri konumuna doğru gelişmeden almaktadır. İnsan, kendini üye olarak gördüğü gruplara (iç gruplar) ve kendini üyesi olarak görmediği (dış gruplar) gruplara ayırmaktadır. Sosyal olan bu kategorizasyon sosyal çevreyi, kendisini ve başkalarını kategorilere sokarak düzenleme şeklidir (Gerrig ve Zimbardo, 2018: 529).

İnsan için hep var olan ve hayatı kolaylaştıran bu düzenleme şekli ayrımcılık, düşmanca duygular besleme gibi olumsuz ve toplumsal olarak yıkıcılığı içeren davranışlara kaynaklık ettiğinde sorun olarak görülmektedir.

Önyargıların gelişiminde kuşaktan kuşağa aktarım önemli bir etkidir. Başka bir geniş grup tarafından mağdur edilmiş olmak travmayla birleştiğinde, çaresizlik ve öfke gibi duyguların kişiye yerleşmesine, bilinçdışı olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden olmaktadır. Bu aktarım bireylerin kimlik bütünlüğünü koruyacak çözüm yollarını ve görevleri içermektedir. Yeni gelen kuşaklar kendinden önceki kuşağın arzu ve korkularını ve bunlara bağlı görevlerini sahiplenerek kimliklerinin bir parçası haline getirmektedirler. Edilgenlikler etkenliğe dönüşerek kayıpların tekrar kazanımı eğilimiyle kişinin çocukluktan itibaren dünya algısını, okul, meslek, eş ve siyasi tercihlerini şekillendirmektedir. Önyargılı tutum ve davranışlar böylelikle kuşaktan kuşağa geçerek kimliğin bir parçası haline dönüşmektedir (İlhan ve Çevik, 2013: 62).

Sonuçları itibarıyla önyargı değerlendirildiğinde, duygusal sonuçları arasında önyargılı tutumlarla karşılaşan kişilerin küçük görüldüğü, saldırgan ve düşmanca davranışlarla karşılaştıkları bunun neticesinde bu kişilerde kendilerini aşağı görme, eziklik duyma, utanma, canı sıkılma, üzüntü duyma görülmüştür. Araştırmalar neticesinde olumsuz önyargılı davranışlara maruz kalan kişilerden kızların oğlanlardan daha çok derin yara aldıkları ve şiddetli tepki gösterdikleri de bulunmuştur. Önyargıya maruz kalan kişilerin, var olan tutumları, yaşları ilerledikçe ve fırsat kapılarının kendileri için kapalı olduğuna tevekkül ettikçe davranışlarında tembellik ve hareketsizlik görülmektedir. Bazı önyargıya maruz kalan kişilerin ise tam aksine bir durum olan rekabet kanallarını zorlaması sonucunda, bu kişilerin açgözlü ve vicdansızlıkla nitelendirilmesine neden olabilmektedir. Önyargının kurbanı olan kişi eğer misilleme yapamıyorsa öfkesini kendi grubuna ya da kendisine yöneltebilmektedir (Jersild, 1979: 336-338).

Önyargıların inşasında önemli olan bir kavram da kimliktir. Temelde kaygının kaynaklarından biri olan (Öz, 2004: 157) ve belirsizlikten kaçışın adıdır kimlik. Kimlik kişi için öteki olandan şekillenmektedir (Dalbay, 2018: 163). Her zaman ve dönemde öteki inşa edilir ve kimliğe bağlıdır. Kişi kimliğini oluşturan grupların düşünce, davranış, önyargı ve ayrımcılıklarını bir zırh gibi kuşanır. Bu noktalar keskinleştirilerek kimliğin devamı sağlanır. Öteki, düşman boyutuna girer hatta bazen insan olarak da algılanmayabilir. İnsan niteliğini kaybeden ötekine karşı böylece en uç noktada hayata kasıt bile meşru hale gelebilmektedir. Verilen kayıplar, küçük düşme ve duyulan utanç grup içerisinde tersine çevrilmediğinde diğer gruba karşı öfke de artışa ve öfke duygusunun içselleşmesine, grup üyelerinin birbirine bağlanmasına, kuşaklar yoluyla aktarılmasına neden olmaktadır (Tutu, 2015: 50-52).

İnsan kendi kimliğini kurabilmek için başkasına ihtiyaç duymaktadır. Ben ve öteki en masum şekliyle dost düşman ayrımı kişi, grup, topluluk ve toplum düzeyinde duygu yoğunluğunu, eylemlerin çeşitliliğini, şiddetini yönünü ve kapsamını genişletmektedir. Mouffe, düşmanlığın toplumlarda ki zorunluluğunu siyasal kimliğin biz ve onlar ayrımında göstermiştir. Demokrasinin zorunluluğunun parçası olan onlar, demokrasinin var olma sebebidir. Demokrasi tekilliğe dayanan bir ahenk değildir. Demokrasi çoğulluğa dayalı bir mücadele olup bu mücadele düşmanlar arasındaki mücadeleden farklı olarak hasımlar arasındaki mücadeleye dönüştüğünde yumuşayıp fonksiyonel hale gelebilir. Mouffe hasmın düşman olduğunu kabul eder fakat bu taraflar ortak zeminde

buluşabilir ve meşru konuma sahip olduğunu vurgulamaktadır. Böyle bir durumda ancak demokratik tartışma ve uzlaşma gerçekleşebilir ve bu demokrasinin zorunluluğudur. Bundan dolayı herkes tarafından kabul edilen tek ve rasyonel çözümlerin olduğu toplumlarda demokrasi kayıptır (Kargıoğlu, 2021: 175-179).

Ben ve öteki toplum içerisinde her kurumda ve her alanda olduğu gibi siyasette daha fazla göze çarpmaktadır. Bu siyasetin güç elde etme ve kullanma potansiyeliyle ve varoluşun belirginliği ile ilgilidir. Schmitt, düşmanı kamusal niteliğinden kaynaklı olarak düşman olarak algılandığını ve "mutlak öteki" olma özelliğinin onu düşman yaptığını söyler. *"Dost düşman ayrımındaki kritik nokta 'aşırı durumlar'da bu ayrımın, dostluğun ürünü siyasal birliği tehdit noktasına varma olasılığıdır. Schmitt'e göre bu tarihsel uğrak hiçbir biçim de önceden bilinemez, formüle edilemez ve genelleştirilemez. Ama her durum da, dost-düşman ayrımı normal seyriyi terk ederek yoğunluk kazanma olasılığını içinde barındırır."* (Çelebi, 2008: 148). Bu olasılıkla dost düşman ayrımı gerçek bir savaş durumuna dönüşebilme farkındalığı oluşur. Savaş ise "mutlak ötekenden" kaynaklanan tehdidin giderilmesi ve ötekinin varlığını tehdit etmesine son vermesi için yapılmaktadır. Schmitt'e göre ancak aşırı durumlarda savaş, dost-düşman ayrımının en sınırdaki oluşumu durumunda ortaya çıkar (Çelebi, 2008: 147-149).

Siyasi gruplar arasındaki güç, güç çatışmaları ve rekabet olağan bir durum olmakla birlikte siyasal kimlikle birleştiğinde kişi bu yenilgileri benliğiyle bütünleştirmektedir. Zaman zaman yenilgiler, kayıplar yaşanması doğal bir siyasal varoluş olmasına rağmen grupların bu durumu kabullenememesi veya çatışmanın şiddetli ve yıkıcı olması taraflar arasında öfkenin yükselmesine neden olmaktadır. Yas süreci olan bu dönemin sağlıklı olarak atlatılamaması ve sürekli hale gelmesi sonucunda nefret duygusuna neden olabilmektedir. Her yas duygusunda öfke duygusu olmakla birlikte şartlar uygun değilse korku duygusunun eşlik ettiği öfke, bilinç dışında oluşmayıp öfke sebepleri kişiyle özdeşleşerek yas süreci zorlaşmaya başlar. Ötekine karşı oldukça şiddetli karşılık vermeye neden olan bu durum mitlere dönüşebilmektedir. Ötekini insan olarak kabul etmemeye varan boyutta (Volkan, 2007: Seminer 2) düşmanlık besleme önyargıların en ileri boyutu ve bağnaz davranışların en acımasızlarının sergilenmesine neden olabilmektedir. Önyargıların bağnazlığa (hoşgörüsüzlük) dönüşmesi ise korku, öfke ve düşmanlık gibi duygularla birlikte saldırganlığa ve şiddete yol açmaktadır (Ziyagil ve diğerleri 2012: 2).

Toplumsal bir problem olan şiddet mikro düzeyde adam yaralama ve öldürme eylemleri ile görülürken makro düzeyde savaş ve terör olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddet insanın doğasında olmasına rağmen toplum ve toplumsal koşullar şiddeti ortaya çıkaran faktörlerdir. Çatışan çıkarlar ekseninde tarafların arasındaki sosyal ilişkiden doğan şiddet, kişi ya da topluluğun sahip olduğu fiziksel ve ahlaki bütünlüğüne kültürel ve sembolik değerlerine ve mülkiyetine karşın bireysel, grup ve örgütlü bütünlük tarafından psikolojik veya fiziksel veya her iki olmak üzere zarar ve acı verilmesidir. Şiddetin temelinde saldırganlık dürtüsünün neden olduğu ve bu dürtünün psikolojik ve toplumsal gelişimde nörolojik ve hormonal yapısının kişideki etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Saldırgan davranışlara, kızgınlık, acı, can sıkıntısı, kaygı/endişe, korku, köpürme, aşırı sinir duyarlılığı, öfke, nefret, kin, hoşgörüsüzlük ve düşmanlık gibi duygu durumları neden olabilmektedir (Akkaya, 2009: 327-329).

Araştırma Yöntemi ve Amaç

Bu araştırmada nicel araştırmada var olan durum ya da gerçekliğin olduğu gibi araştırılıp açıklandığı genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmada öfke, demografik değişkenlerle birlikte, siyasal bağnazlık ve korku biçimleri ile ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışma, birden fazla değişkenin aynı anda ve bir arada incelenmesine olanak sağlamıştır. Araştırmada amaç öfkeye etki eden faktörleri, öfke alt boyutları ile siyasal bağnazlığın ve korku biçimlerinin etkileşimi açıklanarak bu olgularla mücadelede yol gösterebilmektir. Ayrıca araştırılan değişkenler seçim süreci açısından önem taşımaktadır. Araştırmada incelenen değişkenlerin toplum içi, gruplar arasında şiddet ve iletişim bozukluğundaki rolleri düşünüldüğünde yeni çözüm yollarının bulunmasına katkıda bulunması da umulmaktadır.

Araştırmanın Evreni-Örnekleme

Çalışmanın evreni, Elazığ ilinde yaşayan ve kendisi veya çevresi tarafından siyasal bağnaz olarak nitelendirilen kişilerden oluşmaktadır. Bu araştırmada örneklem, seçkisiz olmayan amaçsal örnekleme göre oluşturulmuştur. Amaçsal örneklemede kimlerin seçileceği araştırmanın amacına ve araştırmacının yargısı kullanılarak oluşturulmaktadır. Ortalama olarak istenen özellikleri taşıyanlar örnekleme dâhil edilir (Balci, 2013: 104). Örneklem büyüklüğü ise değişkenler arasındaki kategoriler ve ilişkiler belirlenene kadar devam ettirilir (Lin, 1976: 158-159,). Bu araştırmada örnekleme; araştırmacının amacına bağlı olarak siyasal bağnazlık düzeyleri yüksek kişilerden oluşturulmuştur. Bu kişilere ulaşmak amacıyla kartopu örnekleme yöntemi de kullanılarak Kasım ve Aralık 2021 yılında parti il merkezlerinde bulunan ve çevresinde siyasal bağnaz (fanatik, hoşgörüsüz) olarak bilinen kişilere ulaşılarak uygulama yapılmıştır. Araştırmanın amacına bağlı olarak siyasal bağnazlığı yüksek kişilere ulaşılmış fakat ulaşılan kişilerde fişlenme ve partiye zarar verme düşüncesi ile anketi doldurmada isteksizlik ve ret etme davranışlarını görülmüştür. Toplamda 700 anket formunun dağıtılmasına rağmen anket formlarını teslim alamama ve anket formlarındaki doldurmadan kaynaklı önemli boyuttaki eksiklik sebebiyle araştırmada 423 anket formu değerlendirilmeye alınmıştır.

Bu araştırma için Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etiği Kurulu'ndan 15.10.2021 tarih 21 toplantı sayısı ve 14 no'lu kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

Araştırmada Kullanılan Araçlar

Araştırmanın desenine bağlı olarak sıralı-aralıklı ve karşılaştırmaz ölçek olan likert ölçeği kullanılmıştır. Bu araştırmada kullanılan ölçek C. D. Spielberger tarafından 1983 yılında geliştirilen özgün adı "The State Trait Anger Scale (STAS) olan öfke ölçeğidir. Ölçeğin Türkçe formu ise A. Kadir Özer tarafından 1994 yılında yapılmış olup "Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği" (SÖÖTÖ) olarak literatürde bulunmaktadır. Ölçek altı bölümden oluşmakta ve toplam 32 sorudan oluşmaktadır. İç tutarlığı Cronbach Alfa değerleri ayrı ayrı hesaplanmış olup sürekli öfke boyutu için 79; kontrol altına alınmış öfke boyutu için 0,84, dışavurulmuş öfke boyutu için 0,78 ve bastırılmış öfke boyutu için 0,62 olarak bulunmuştur. Dörtlü likert tekniğiyle oluşturulan ölçekte "sizi ne kadar tanımlıyor? (1) Hiç, (2) Biraz, (3) Oldukça, (4) Tümüyle (Özer, 1994: 27, Savaş ve Şahin, 1997:76, Temel vd. 2017, 125) kelimelerinden meydana gelmektedir.

Bu araştırmada ikinci ölçek ise literatür taranarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Birinci aşama olarak literatür taranarak soru havuzu oluşturulmuş daha sonra kapsam geçerliliği için siyaset ve sosyal bilimler, kamu yönetimi ve istatistik alanında uzmanlığını almış dört öğretim elemanının görüşlerine başvurulmuştur. Yapılan değerlendirmeler sonucunda uzmanların görüşlerine binaen bazı maddeler yeniden düzenlenirken benzer ifadeler çıkarılmıştır. Siyasal bağnazlık tutumunu temsil ettiği düşünülen toplam 25 maddeden oluşan üçlü Likert tipi soru formu elde edilmiştir. "Siyasal Bağnazlık"la ilgili soru formunun Cronbach Alpha değeri 25 maddede 0,825 olarak bulunmuştur. Siyasal bağnazlık alt boyutları; "genel bağnazlık, partiye yönelik bağnazlık maddi/manevi faydaya yönelik siyasal bağnazlık, aileye yönelik siyasal bağnazlık tutum ve eylem" olarak 4 gruba ayrılmıştır. Yapılan araştırmada örneklem grubunun "Siyasal Bağnazlık" puan ortalamaları 43,26±8,00 olup minimum 25, maximum ise 64 olup %45,6'sının (n=423) puanı ortalamanın üzerinde bulunmuştur. Araştırmada ulaşılan bu sonuç örneklem grubunun siyasal bağnazlık puanının yüksek olduğunu göstermektedir.

Siyasal bağnazlık ve öfke ölçeği eş zamanlı olarak aynı örneklem grubuna ayrı çalışmalar olarak yapılmıştır. Siyasal bağnazlık çalışmasının demografik veriler ve diğer değişkenlerle ilişkisi "Siyasal Bağnazlığın (Hoşgörüsüzlüğün) Demografik Değişkenler ve Korku Biçimleri ile İlişkisi" olarak farklı bir çalışma da sunulmuştur. Bu çalışma için ise Fırat Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul'undan 15.10.2021 tarihli 21 toplantı sayılı ve 13 karar numarası ile etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırmada ki korku biçimlerine ait sorular ise 6 maddeden oluşturulmuştur. Cronbach Alpha değeri 0,682'dir. Bu değerlere bakıldığında korkuya dair maddelerin $0,61 < \alpha < 0,80$ değerleri arasında olduğundan orta güvenilirlikte olup kabul edilebilir sayılmaktadır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın kapsamında örneklem grubunun öfke puan ortalamaları 79,94±13,46 (min=36 max=126) olup %48,2'sinin (n=423) puanı ortalamanın üzerindedir. Örneklem grubunun çeşitli çeşitli değişkenlere göre öfke puanlarının dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir. Öfke alt boyutları ve çeşitli değişkenlerle ilişkisi ise tablo haricinde anlamlılık düzeyine göre sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklem Grubunun Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre Öfke Puanlarının Dağılımı ve T Testi ile ANOVA Analiz Sonuçları

Değişkenler (n=423)	n	Öfke Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Cinsiyet				
Kadın	193	78,86±12,94	t=-1,520	0,129
Erkek	230	80,85±13,84		
Yaş Grubu				
18-23	186	80,15±13,14	F=2,017	0,052
24-27	89	78,93±14,48		
28-33	44	83,53±13,69		
34-37	19	83,55±9,96		
38-43	30	77,84±12,21		
44-47	19	83,96±14,07		
48-53	9	78,43±11,60		

Öfke Duygusunun Demografik Değişkenler, Siyasal Bağnazlık ve Korku Biçimleri ile İlişkisi

54 ve üstü	27	73,43±13,52		
Medeni Durum				
Evli	123	80,43±12,96	F=0,117	0,889
Bekâr	294	79,73±13,66		
Dul	6	80,16±15,96		
Eğitim Durumu				
İlköğretim ve ↓	18	85,00±13,01	F=2,490	0,060
Ortaöğretim	84	82,56±13,90		
Ön lisans	104	79,08±13,48		
Lisans ve ↑	217	78,92±13,17		
Uzun Süreli Oturulan Yer				
Köy	62	79,64±12,92	F=0,288	0,886
Kasaba	49	81,31 ±12,39		
Şehir	292	79,87±13,61		
Büyükşehir	15	77,46±11,86		
Yurt dışı	5	81,88±26,77		
Sigara İçme Durumu				
İçiyor	160	81,68±14,14	t=2,075	0,039
İçmiyor	263	78,88±12,95		
Uyku Problemi				
Var	328	79,91±15,28	t=-0,023	0,982
Yok	95	79,95±12,91		

Tablo 1’deki değişkenler incelendiğinde örneklem grubunun cinsiyet ($p=0,12, p>0,05$), yaş ($p=0,05, p>0,05$), medeni durum ($p=0,88, p>0,05$), eğitim ($p=0,06, p>0,05$), uzun süreli ikamet edilen yer ($p=0,88, p>0,05$), ve uyku problemi ($p=0,98, p>0,05$), ile öfke arasında ilişki bulunmamıştır. Fakat sigara içme durumu ($p=0,03, p>0,05$) ile öfke arasında ilişki bulunmaktadır. Tablo 1 de en dikkat çekici ve en yüksek öfke puanı ($\bar{x}=85,00$), 44-47 yaş aralığı ve ($\bar{x}=83,96$), 28-33 yaş grubu ($\bar{x}=83,53$) gruplardır. Öfke puanı en düşük gruplar ise yaş durumu olarak 54 ve üstü yaş grubu arası ($\bar{x}=73,43$), büyükşehirde ikametgâh edenler ($\bar{x}=77,46$) ve eğitim durumu lisans ve üstü olan grubun ($\bar{x}=42,35$) olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça öfke puanında düşüş görülmektedir. Kadınların erkeklere oranla, bekâr olanların evli ve dul olanlara oranla, büyükşehir, köy ve şehirde yaşayanların kasaba ve yurt dışında yaşayanlara oranla öfke puanları düşük çıkmıştır. Toplum içerisindeki rol, görev ve sorumluluklarla ilişkisi düşünülebilir. Öfke puanları incelendiğinde yaş grubunda sistematik bir artmadan veya azalmadan uzak puan dağılımı görülmektedir. Öfke alt boyutları ile yapılan analizlerde yaş değişkeni ile sürekli öfke arasında ($p=0,03, p<0,05$) ilişki bulunmuştur. Grup içinde en yüksek öfke ortalaması 34-37 yaş aralığında ($\bar{x}=23,74$) bulunmuştur. Cinsiyet değişkeni ile öfke kontrol alt boyutu erkeklerin ($\bar{x}=21,99$) kadınlara oranla ($\bar{x}=20,73$) daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Boy ve Kilo Değişkenlerine Göre Öfke Puanlarının Dağılımı ve ANOVA Analiz Sonuçları

Değişkenler (n=423)	n	Öfke Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Boy (cm)				
140-150	4	78,00±14,07	F=1,559	0,184
151-160	49	76,39±10,92		
161-170	167	79,29±13,25		
171-180	141	81,46±13,85		

181-190	62	81,18±14,61		
Kilo (kg)				
40-50	38	77,67±11,76	F=0,959	0,453
51-60	102	78,54±14,05		
61-70	110	81,48±14,25		
71-80	96	79,56±12,60		
81-90	50	81,63±13,96		
91-100	22	81,77±11,71		
100 ve ↑	5	74,33±13,28		

Örneklem grubunun kilo ve boy değişkenlerine göre öfke puanları dağılımı tablo 2’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin beden özellikleri ile öfke arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Fakat ortalamalara bakıldığı takdirde boy olarak 171-180 cm aralığında ($\bar{x}=81,46$) ve kilo olarak 91-100 kg aralığında ($\bar{x}=41,75$) olan kişilerin öfke puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. En düşük öfke puanları ise boy 151-160 aralığında ($\bar{x}=76,39$) ve kilo olarak 100 ve üzeri ($\bar{x}=74,33$) kişilerden oluştuğu söylenebilir.

Tablo 3. Aile ve Ebeveynle İlgili Çeşitli Değişkenlere Göre Öfke Puanlarının Dağılımı ve T Testi ile ANOVA Analiz Sonuçları

Ebeveyn ile İlgili Değişkenler (n=423)	n	Öfke Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Anne Sağ/Ölü				
Sağ	382	79,84±13,18	t=-0,489	0,625
Ölü	41	80,92±15,96		
Baba Sağ/Ölü				
Sağ	360	79,95±13,14	t=0,025	0,980
Ölü	63	79,90±15,27		
Anne Öz/Üvey				
Öz	415	79,84±13,49	t=-1,072	0,284
Üvey	8	85,00±11,31		
Baba Öz/Üvey				
Öz	420	79,85±7,99	t=-1,667	0,096
Üvey	3	92,82±7,29		
Anne Babanın Birbiriyle İlişki Durumu				
Evli ve birlikte yaşıyor	394	79,78±13,34	F=0,431	0,650
Evli ve ayrı yaşıyor	18	82,64±14,90		
Boşanmış	11	81,13±16,05		
Anne Eğitim Düzeyi				
İlköğretim mezunu ve ↓	80	81,32±14,77	F=1,070	0,344
Ortaöğretim mezunu	128	78,59±12,30		
Üniversite mezunu ve ↑	215	80,27±13,61		
Baba Eğitim Düzeyi				
İlköğretim mezunu ve ↓	209	81,64±16,25	F=0,407	0,666
Ortaöğretim mezunu	155	80,31±13,11		
Üniversite mezunu ve ↑	59	79,46±13,44		
Anne Çalışıp Çalışmama Durumu				
Çalışmıyor	392	79,75±13,16	t=-0,316	0,315

Öfke Duygusunun Demografik Değişkenler, Siyasal Bağnazlık ve Korku Biçimleri ile İlişkisi

Emekli-Çalışan	31	82,28±16,86		
Baba Çalışıp Çalışmama Durumu				
Çalışmıyor	15	85,35±16,15	F=-1,006	0,247
Emekli	92	79,07±12,59		
Çalışan	316	79,94±13,56		
Aile Gelir Düzeyi				
2599 TL ve ↓	69	79,17±13,82	F=0,770	0,511
2600-5000 TL	102	79,48±13,78		
5001-10000 TL	239	80,08±13,18		
10000 TL↑	13	85,15±14,61		
Kardeş Sayısı Durumu				
Tek çocuk	16	88,80±13,82	F=1.399	0,084
2 kardeş	73	80,86±13,78		
3 kardeş	107	8035±13,15		
4 kardeş	90	78,39±12,53		
5 kardeş	50	80,31±12,78		
6 ve üzeri kardeş	87	78,43±14,41		
Kaçıncı Çocuk Olma Durumu				
1.ve tek çocuk olma	126	79,55±12,35	F=0,325	0,898
2.çocuk olma	131	80,73±13,63		
3.çocuk olma	67	79,64±12,35		
4.çocuk olma	39	78,02±15,25		
5.çocuk olma	29	81,19±12,39		
6 ve üzeri çocuk olma	31	80,05±17,61		

Tablo 3'te örneklem grubunun ebeveynlerle ilgili değişkenlere göre öfke puanlarının dağılımı gösterilmiştir. Tablo 3'teki değişkenlere bakıldığında aile ve ebeveynle ilgili değişkenler ve öfke arasında ilişki bulunamamıştır. Öfke alt boyutlarıyla değerlendirildiğinde ise sadece öfke alt boyutu öfke dışı ile babanın öz/üvey olması arasında ilişki bulunmuştur. Babası öz olanların öfke ortalaması ($\bar{x}=19,24$) üvey olanlara oranla ($\bar{x}=25,10$) daha düşük bulunmuştur. Ortalamalara bakıldığında en yüksek öfke puanları babası üvey olan ($\bar{x}=92,82$), annesi üvey olan ($\bar{x}=85,00$), babası çalışmayanlar ($\bar{x}=85,35$) ve aylık aile geliri 10000 TL ve üzeri olan ($\bar{x}=85,15$) kişilerden oluştuğu söylenebilir. En düşük öfke puanı ise ebeveynleri evli ya da birlikte yaşayanlar ($\bar{x}=79,78$), baba üniversite mezunu ($\bar{x}=79,46$), anne ortaöğretim mezunu ($\bar{x}=78,59$), aylık aile geliri asgari ücret ve altı olanlar ($\bar{x}=79,17$), 4 kardeş ($\bar{x}=78,39$) ve 4. çocuk olanlardan ($\bar{x}=78,02$) oluşmaktadır.

Tablo 4. Korku Biçimlerine Göre Öfke Puanlarının Dağılımı ve ANOVA Analiz Sonuçları

Korku Değişkenleri (n=423)	n	Öfke Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Eleştirilme Korkusu				
Her zaman	20	86,12±12,49	F=2,610	0,005
Bazen	159	80,36±13,17		
Hiçbir zaman	244	79,16±13,63		
Alay Edilme Korkusu				
Her zaman	60	85,08±13,39	F=5,645	0,004
Bazen	155	79,84±12,47		

Hiçbir zaman	208	78,53±13,90		
Yalnızlık Korkusu				
Her zaman	37	81,92±10,35	F=0,437	0,646
Bazen	162	79,76±13,37		
Hiçbir zaman	224	79,76±13,99		
Cezalandırılma Korkusu				
Her zaman	38	81,44±11,28	F=0,261	0,770
Bazen	160	79,73±12,83		
Hiçbir zaman	225	79,84±14,29		
Yeni Bir Şey Yapma Korkusu				
Her zaman	13	80,22±11,22	F=1,818	0,164
Bazen	156	81,55±14,31		
Hiçbir zaman	254	78,94±12,97		
İş Bulma Korkusu				
Her zaman	91	80,07±11,98	F=0,006	0,994
Bazen	161	79,88±13,35		
Hiçbir zaman	171	79,93±14,36		

Tablo 4’de örneklem grubunun korku biçimlerine göre öfke puanlarının dağılımı verilmiş ve eleştirilme korkusu ($p=0,00$, $p<0,05$), alay edilme korkusu ($p=0,00$, $p<0,05$), ile öfke korkusu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Yalnızlık korkusu ($p=0,64$, $p<0,05$), cezalandırılma korkusu ($p=0,77$, $p<0,05$), yeni bir şey yapma korkusu ($p=0,16$, $p<0,05$) ve iş bulma korkusu ($p=0,99$, $p<0,05$) ile öfke arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Öfke alt boyutlarıyla değerlendirildiğinde eleştirilme korkusu ile öfke dışı ($p=0,00$, $p<0,05$) arasında anlamlı ilişki olup eleştirilmekten her zaman korkanların öfke düzeyinin ($\bar{x}=22,17$) yüksek olduğu görülmektedir. Alay edilme korkusu ile öfke alt boyutları arasında; sürekli öfke ($p=0,00$, $p<0,05$) ve öfke dışı ($p=0,00$, $p<0,05$) arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Alay edilme korkusu ile öfke puanları ve alt boyutları ortalamalar olarak değerlendirildiğinde sürekli öfke ($\bar{x}=23,72$) ve öfke dışı ($\bar{x}=21,14$) ile alay edilme korkusunu her zaman yaşayanların yüksek olduğu görülmektedir. Yeni bir şey yapma korkusu ile öfke alt boyutu öfke dışı arasında ($p=0,04$, $p<0,05$) anlamlı ilişki bulunmaktadır. Öfke dışı alt boyutunda bazen ifadesinin ($\bar{x}=20,04$) en yüksek ortalamaya sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. Şiddet, Güven ve Çaresizlikle İlgili Öfke Puanlarının Dağılımı ve ANOVA Analiz Sonuçları

Şiddet, Güven ve Çaresizlik (n=423)	n	Öfke Puanı (Ort.±SS)	İstatistik	p
Başkasına şiddet gösterme				
Her zaman	24	84,95±15,46	F=9,380	0,000
Bazen	176	82,53±13,07		
Hiçbir zaman	223	77,36±13,05		
Kendine şiddet gösterme				
Her zaman	19	86,21±15,96	F=4,119	0,017
Bazen	124	81,61±13,18		
Hiçbir zaman	280	78,78±13,26		
Arkadaşlarına Güven				
Her zaman	97	81,09±12,97		

Öfke Duygusunun Demografik Değişkenler, Siyasal Bağnazlık ve Korku Biçimleri ile İlişkisi

Bazen	218	79,93±13,38	F=0,656	0,519
Hiçbir zaman	108	78,93±14,09		
Yalnızca Kendi Gücüne, Becerisine, Bilgisine Güven				
Her zaman	266	79,62±13,02	F=3,053	0,048
Bazen	120	76,06±13,34		
Hiçbir zaman	37	85,08±16,01		
Çaresizlik				
Her zaman	85	81,73±12,75	F=0,943	0,390
Bazen	200	79,54±12,15		
Hiçbir zaman	138	79,42±15,54		

Tablo 5 de örneklem grubunun şiddet, güven ve çaresizlikle ilgili maddelerin puan dağılımları verilmiştir. Tabloya göre başkasına şiddet gösterme ($p=0,00$, $p<0,05$), kendine şiddet gösterme ($p=0,01$, $p<0,05$) ve yalnızca kendi gücüne, becerisine ve bilgisine güven ($p=0,04$, $p<0,05$) değişkenlerinin öfke arasında anlamlı ilişkili bulunmaktadır. Arkadaşlarına güven ($p=0,51$, $p>0,05$) ve çaresizlik ($p=0,39$, $p>0,05$) değişkenleri ile öfke arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Yalnızca kendi bileğine, bilgisine güvenmek ile öfke alt boyutu öfke içe ($p=0,01$, $p<0,05$) arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Hiçbir zaman ifadesi 19,29 ile en yüksek puana sahiptir. Kendine şiddet uygulama ile öfke alt boyutlarının tümü arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Sürekli öfke ile “her zaman” ($\bar{x}=24,63$), öfke kontrol ile “hiçbir zaman” ($\bar{x}=21,94$) öfke dışı “her zaman” ($\bar{x}=21,21$), öfke içe “her zaman” ($\bar{x}=19,15$) olarak bulunmuştur. Başkasına şiddet uygulamak ile öfkenin alt boyutları arasında ilişki bulunmaktadır. Sürekli öfke “her zaman” ($\bar{x}=25,58$), öfke kontrol “hiçbir zaman” ($\bar{x}=22,11$), öfke dışı “her zaman” ($\bar{x}=21,75$) ve öfke içe “her zaman” ($\bar{x}=18,37$) puanları yüksek çıkmıştır.

Tablo 6. Öfke Alt Boyutları ve Bağnazlık Alt Boyutları ile Korelasyon Analizi

		Toplam Siyasal Bağnazlık	Genel Siyasal Bağnazlık	Partiye Yönelik Siyasal Bağnazlık	Faydaya Siyasal Bağnazlık	Aileye Yönelik Siyasal Bağnazlık
Toplam Öfke	Pearson Correlation	,354**	,028	,262**	,342**	,309**
	Sig. (2-tailed)	,000	,559	,000	,000	,000
	N	423	423	423	423	423
Sürekli Öfke	Pearson Correlation	,289**	,043	,193**	,268**	,281**
	Sig. (2-tailed)	,000	,377	,000	,000	,000
	N	423	423	423	423	423
Öfke Kontrol	Pearson Correlation	,060	-,070	,083	,102*	-,003
	Sig. (2-tailed)	,221	,148	,089	,035	,957
	N	423	423	423	423	423
Öfke Dışa	Pearson Correlation	,326**	,043	,235**	,288**	,313**
	Sig. (2-tailed)	,000	,373	,000	,000	,000
	N	423	423	423	423	423
Öfke İçe	Pearson Correlation	,320**	,071	,227**	,302**	,271**

	Sig. (2-tailed)	,000	,147	,000	,000	,000
	N	423	423	423	423	423

Tablo 6'ya bakıldığında toplam öfke ile toplam siyasal bağnazlık arasında ($r=354$) orta derecede pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur. Öfke alt boyutları ve siyasal bağnazlık alt boyutları incelendiği takdirde sürekli öfke alt boyutu ile genel siyasal bağnazlık ($r=,043$), partiye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,193$) bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık ($r=,268$) ve aileye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,281$); öfke dışı alt boyutu ile partiye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,235$), bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık ($r=,288$) ve aileye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,313$); öfke içi alt boyutu ile partiye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,235$), bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık ($r=,302$) ve aileye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,271$) arasında pozitif anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tabloya bakıldığında genel olarak düşük ya da orta derecede pozitif anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Tartışma

Duygular insanın algılarını, düşüncelerini, anılarını, rüyalarını biçimlendirmekte ve zihinsel yaşantının her yönünü etkilemektedir. Zihinsel yaşantıyı bir arada tutan bağ olan duygular kişiye sevinç ve neşe veren durumları inşa etmekte acı ve üzüntüye neden olan koşullardan ise kaçarak (Ledoux, 2020: 14) işlevsel rolüyle oldukça önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Duyguların olumlu ya da olumsuzluğu kişiye ve çevresine sunduğu yıkıcılığıyla ilgilidir. İnsan var olduğu günden itibaren bir duygular ağı içerisinde davranışlarına yön vermekte ve sevgi, korku, nefret, öfke gibi birçok duyguyu hissetmektedir. Öfke duygusunun insan yaşamındaki işlevselliği ile yıkıcılığı arasında ince bir çizgi bulunmakta ve öfke, öfkeyi besleyerek duygusal beyni kızıştırılmaktadır. Akıl hiddeti frenlemediği takdirde ise patlayarak şiddete yol açabilir (Goleman, 2011: 210). Sonuç olarak öfke duygusu ve öfke davranışı kişilerarası problemlere yol açmakta ve olumsuz bir etkileşime dönüşmektedir. Öfkenin işlevsel olabilmesi kullanılabilmesine, denetleme becerisine ve frenlenmesine bağlıdır. Yıkıcı olduğu takdirde ise zihnin zayıf (yanlış/yavaş) karar vermesine ve çözüm yollarının kapanmasına, düşmanlık ve düşmanlığa bağlı diğer duyguların oluşmasına, genel olarak insan ilişkilerinde sorunlara ve yine taraflar arasında fizyolojik ve psikolojik hastalıklara neden olabilmektedir. Bağnaz davranışlarla öfke birleştiğinde ise yıkıcılığı bireyler arası ilişkiden öte toplumda grup ve topluluklar arası yıkıcı sonuçları olabilmektedir.

Literatürde genellikle öfke ve saldırganlık bir arada kullanılmaktadır. Öfke şiddetin hem sonucu hem tetikleyicisidir. Aile içi şiddet ile de kısır döngü haline gelmektedir. Aslında insan hayatında olumsuz olarak sınıflandırılan korku, öfke, şiddet, önyargı ve bağnazlık gibi duygu ve davranışlar birbirini tetiklemekte ve bazen biri diğerinin sebebi bazen ise sonucu olmaktadır. Bu duyguların insan hayatındaki önemi ise işlevsel yönleridir. İşlevselliğin ötesine geçerek yıkıcı bir hale geldiklerinde bireysel olarak psikolojik ve fizyolojik sorunlara ve toplumda yaygınlaştıklarında ise bir sorun olarak ortaya çıkmaktadırlar. Kuşaktan kuşağa aktarılan önyargılar, korkular, öfke, bağnazlık ve şiddeti oluşturan duygusal atmosferdir. İçselleşmelerinin sonucunda ise kişinin hayatının sonuna kadar etkileyebilmektedir (Vahip, 2002, Özmen, 2004;34).

Gül ve arkadaşlarının yaptığı (2019) çalışmada öfke alt boyutları öfke ifade tarzı ve öfke dışı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gül ve arkadaşları, araştırmasında çıkan sonuçların sebepleri olarak, toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında

toplumun erkekten beklentiler ile kadından beklentilerinin farklı olması ve kadınların toplumsal onay için öfke duygusunu bastırdıkları erkeklerin ise güçlü, sert ve saldırgan olduklarını göstermek için öfke duygusundan beslendikleri şeklinde yordamışlardır. Karadal'ın (2009) yapmış olduğu çalışmada kadın yöneticilerin erkek yöneticilerden daha fazla erkek yöneticilerin ise öfke dışı daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sperberg ve Stabb (1998)'in yapmış olduğu çalışmada ise öfkenin bastırılması ve uygunsuz bir şekilde ifade edilmesinin, kadınlarda depresyonla ilişkili olduğunu göstermiştir. Robbins ve Tanck'ın (1997) ve Bridewell ve Cahng (1997) çalışmalarında öfke içe ile depresyonu yordamadaki rolünün önemi açıklanmıştır. Soysal ve arkadaşlarının (2009) yapmış oldukları çalışma da sürekli öfke ile kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kız öğrencilerin sürekli öfke, öfke içe ve öfke ifadesi puanları erkek öğrencilerden yüksek olduğu belirlenmiştir. Biaggio (1989) ve Thomas (1989)'ın yapmış oldukları çalışmalarda öfkeyi yaşama ve ifade etmede farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçların nedeni olarak yine toplumsal roller ve beklentiler olarak yorumlanabilir. Balkaya ve arkadaşlarının (2003), Köksal ve Gençdoğan'ın (2007), Yılmaz'ın (2007) yapmış oldukları çalışmalarda cinsiyet ve öfke arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yapılan bu çalışmanın sonuçları Balkaya, Köksal ve Yılmaz'ın çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Yapılan bu araştırmayla paralellik göstermemesine rağmen yapılan araştırmalarda erkeklerin kızlara oranla öfkelerini daha rahat açığa vurduğu bulunmuştur (Jersild, 1979: 425). Goodenough'ın (1931) yaptığı araştırma da öfke ile yaşanan yer arasında ve sosyo ekonomik durum arasında ilişki bulunmuştur. Yoksulluk ile öfke ve açık saldırganlık arasında ki ilişki yeterli beslenememe, eğitim olanaklarından yeteri kadar faydalanamama, engellenme, büyüklerden daha fazla ceza görme gibi öfkeyi tetikleyici nedenlerle açıklanmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında kasabada ve yurtdışında yaşamış olan kişilerin öfke ortalama puanları diğer gruplara oranla yüksek çıkmıştır.

Gül ve arkadaşlarının yapmış oldukları (2019) çalışma da medeni durum, öfke alt boyutlarını etkileyen faktör olamamıştır. Kişinin çalışma durumunun öfke kontrolünü etkileyen faktör olduğu ve çalışan katılımcıların çalışmayanlara oranla öfke kontrollerinin yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim değişkeninin öfke içte, öfke kontrol ve sürekli öfke üzerinde etkili bir değişken olduğu bunun öfke içte ve öfke kontrolde lisans altı grubun sürekli öfke boyutunda ise lisansüstü grubun puan ortalaması yüksektir. Kişinin işini kaybetme, dışlanma ve iş bulamama korkusunun kişinin öfke kontrolünde etkili olduğu yordamıştır. Balkaya ve arkadaşlarının (2003) yapmış oldukları çalışma da kişilerarası öfke boyutu ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Fakat lise mezunlarının kişilerarası ilişkilerde öfke eğilimlerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Yapılan bu araştırmanın sonuçlarında ise eğitim durumu düştükçe öfke ortalama puanlarının arttığı görülmektedir. Medeni durumda ise evli ve dul olan grupların öfke ortalama puanlarının bekârlara oranla daha yüksek olduğu söylenebilir. Yalnızlık ve iş bulamama korkusunu sürekli yaşayan grupların ortalama puanlarının diğer gruplara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Proshansky ve Seidenberg (1965) yapmış oldukları çalışmalarda alt-sosyo ekonomik grupta yer almanın kabul görmeme duygusu, saldırganlık ve engellenme arasında ilişkiden söz ederler. Bu gruptaki kişiler sosyo-ekonomik olanaksızlıklar sonucunda fazlaca engellenmelerini yön değiştirilmiş saldırganlık ve ayrımcı önyargılı davranış şeklinde gösterebilmektedirler (Kağıtçıbaşı, 1988: 8). Alt-sosyo ekonomik grupta bulunan

kişilerin sosyal yaşama dair birçok kaygıyı hissetmeleri, umutsuzluğa düşmeleri onların aile içerisindeki davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bundan dolayı öfke hoşgörülü, çocuklarına soğukkanlı ve nesnel davranış gösteren ebeveynlerin olduğu ailelerden daha çok kuruntulu ve çocuklarının davranışlarını iyi veya kötü olarak tartan ebeveynlerin olduğu ailelerde görülür (Jersild, 1979: 425). Kalabalık aileye yoksulluk faktörünün eklenmesiyle birlikte öfkelenmek için uygun ortam yaratılmıştır. (Goodenough, 1931). Yapılan bu araştırmanın sonuçlarında ise tek çocuk olan grubun öfke ortalamalarının diğerlerine oranla oldukça yüksek olduğu, ayrıca aylık gelir arttıkça öfke ortalama puanlarının arttığı da görülmektedir.

Yılmaz (2007) yaptığı çalışmada polis memurlarının %52'sinin başkalarının önünde eleştirilmelerinin onları çok hiddetlendirdiğini %56'sının ise yapılan iyi bir işin kötü değerlendirilmesinin çılgına dönmelerine sebep olduğunu ifade etmiştir. Karadal'ın (2009) yapmış olduğu çalışmada başkalarının önünde eleştirilmenin öfke sebeplerinden biri olduğu sonucuna varılmıştır. Yapılan bu çalışmada eleştirilme korkusu ile öfke dışı ($p=0.00, p<0.05$) arasında anlamlı ilişki bulunmuş olup Karadal'ın çalışmasıyla paralel bir sonuç bulunmuştur. Alay edilme korkusu ile öfke arasında da ilişki tespit edilmiştir. Şahin ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada (2011) ise anksiyete bozukluğu ile kişilerarası ilişkiler arasında daha fazla öfke yaşadıkları bulunmuştur.

Beden imgesi, kişinin bedeniyle ilgili algılamalarını, düşünce, inanç, tutum, duygu ve davranışlarını kapsamaktadır. Olumsuz beden algısına sahip olan kişilerin bedensel görünümünden kaynaklı olarak sosyal ortamlara girmeden kaçınma, kendilerini göstermede ve evden çıkmada isteksizlik yaşadıkları bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda yeme bozukluğu olan kişiler ile sürekli öfke, öfke içte ve öfke dışı puanlarının anlamlı düzeyde yüksek fakat öfke kontrol puanlarının kontrol gruplarına oranla düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca Yağız ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışma (2016), öfkeyi bastırma ile yeme tutumundaki olumsuz artış arasında ilişki olduğunu göstermiştir (Yağız vd. 2016: 21). Yapılan bu çalışmada örneklem grubunun boy ve kilo değişkeni ile öfke arasında ilişki bulunamamıştır. Fakat ortalamalara bakıldığında boy olarak 171-180 cm aralığında ($\bar{x}=81,46$) ve kilo olarak 91-100 kg aralığında ($\bar{x}=41,75$) olan kişilerin öfke puanlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Keskin ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada (2011) kendi kendini aşma ile öfke içe arasında pozitif anlamlı ilişki; öfke dışı ile kendi kendini açma, ödül bağımlılığı, zarardan kaçınma, yenilik arayışı ve işbirliği, sebat etme arasında negatif anlamlı bir ilişki; öfke kontrol ile kendi kendini aşma, kendi kendini yönetme, ödül bağımlılığı, yenilik arayışı, işbirliği ve zarardan kaçma arasında pozitif anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öfke alt boyutlarından öfke içe puanlarının yaş yükseldikçe arttığı, sürekli öfke puanlarının erkeklerde yüksek olduğu ve eğitim düzeyinin üniversite ve olduğu grubun ise sürekli öfke ve öfke dışı puanlarının daha alt düzeydeki eğitim seviyesinde olanlara göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmada sürekli öfke ve öfke içe puanlarının boşanmış olanlarda diğer gruplara oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca keskin ve arkadaşları örneklem grubunun diğerlerine göre daha düşük statüde çalışanların öfke kontrol düzeylerinin yüksek olduğunu yaptıkları çalışmada tespit etmiştir.

Düşmanlık öfke kökenli bir eğilim durumudur. Kişi düşmanlık geliştirdiği olayla kendi bağlantısını kaybederek durumu dayanılmaz, adaletsiz ve kasıtlı olduğunu

düşünebilmektedir (Puff ve Seghers, 40). Öfke ile istediğini elde etme veya problem çözme arasında öğrenme gerçekleşmişse yani öfke ile istediğini elde debilmişse kişi daima öfkeyi kullanarak sonuca ulaşmak ister. Dolayısıyla herhangi bir çıkar söz konusu olduğunda öfkeli davranış ortaya çıkacaktır (Jersild, 1979: 424). Siyasal bağnazlığın alt boyutlarından bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık arasında pozitif korelasyon ($r=288$) olduğu görülmektedir. Tablo 6 genel olarak değerlendirildiğinde siyasal bağnazlık ve alt boyutları ile öfke ve alt boyutları arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmanın sonuçlarına göre örneklem grubunun öfke puan ortalamaları $79,94\pm 13,46$ olup %48.2'sinin ($n=423$) puanı ortalamanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmada örneklem grubunun sürekli öfke ortalaması $\bar{x}=21,70\pm 5,657$, minimum, 9 maximum 36; öfke kontrol ortalaması $\bar{x}=21,42\pm 4,933$, minimum 8 maximum 32; öfke dışı ortalaması $\bar{x}=19,28\pm 4,842$ minimum 8, maximum 32; öfke içe ortalaması $\bar{x}=17,53\pm 3,922$ minimum 7, maximum 28 olarak belirlenmiştir. Yılmaz'ın (2007) yapmış olduğu çalışma da örneklem grubunun sürekli öfke $\bar{x}= 21,44\pm 5,86$ olup 10-39 puan aralığında, öfke kontrol $\bar{x}=22,07\pm 4,68$ olup 9-32 puan aralığında, öfke dışı $\bar{x}= 16,39\pm 4,16$ olup 8-30 puan aralığında ve öfke içe $\bar{x}= 17,56\pm 4,31$ olup 9-28 puan aralığında belirlenmiştir. Örneklem grubundan alınan veriler birbirine yakın çıkmıştır.

Sonuç olarak örneklem grubunun;

-Öfke ile sigara içme durumu

-Öfkenin alt boyutu sürekli öfke ile yaş değişkeni

-Öfkenin alt boyutu öfke dışı ile babanın öz/üvey olması

-Öfke ve alt boyutu öfke dışı ($p=0,00, p<0,05$) eleştirilme korkusunu (her zaman yaşayanlarda daha yüksek)

-Öfke alt boyutları sürekli öfke ($p=0,00, p<0,05$) ve öfke dışı ($p=0,00, p<0,05$) ile alay edilme korkusu (her zaman yaşayanlarda daha yüksek)

-Öfke alt boyutu öfke dışı ($p=0,04, p<0,05$) ile yeni bir şey yapma korkusu (bazen yaşayanlarda daha yüksek)

-Öfke ile başkasına şiddet gösterme ($p=0,00, p<0,05$),

-Öfke ile kendine şiddet gösterme ($p=0,01, p<0,05$)

-Öfke ($p=0,04, p<0,05$) ve öfke alt boyutu öfke içe ($p=0,01, p<0,05$) ile yalnızca kendi gücüne, becerisine ve bilgisine güven (hiçbir zaman güvenmeyenlerde daha yüksek)

-Sürekli öfke ile genel siyasal bağnazlık ($r=,043$), partiye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,193$), bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık ($r=,268$), aileye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,281$)

-Öfke dışı ile partiye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,235$), bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık ($r=,288$), aileye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,313$)

- Öfke içe ile partiye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,235$), bireysel faydaya yönelik siyasal bağnazlık ($r=,302$), aileye yönelik siyasal bağnazlık ($r=,271$) arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Verilen tepkiler ve sonuçları itibariyle en tehlikeli duyguların başında sayılan öfke ve önyargıların sonucu oluşan bağnazlık birleştiğinde toplumu tahrip noktasında tehlike boyutu ve yıkıcılığı oldukça şiddetli olabilmektedir. Öfke ve siyasal bağnazlığın kutuplaşmanın ötesinde şiddeti tetikleyecek gücünden dolayı etki eden değişkenlerin bilinip toplumsal barışın sağlanması için gerekli önlemler alınmalıdır. Örneğin öfkenin eleştirilme ve alay edilme korkusuyla ilişkisinden kaynaklı olarak siyasal grupların söylemlerinde alaycı cümlelerden ve yıkıcı eleştirilerden kaçınılmalıdır. Araştırma neticesinde öfkenin dışa yansıtılmasında partiye yönelik söylemlerin ve kişinin bireysel çıkarının rolü önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca elde edilen verilere göre kişilerin siyasal bağnazlığa dair öfkelerini aile içinde daha rahat ortaya koymalarından dolayı aile içi siyasal bağnazlık kaynaklı öfkenin azaltılması ve kontrol altında tutulması için aile içi demokratik davranışların gelişmesini sağlayan duygu ve davranışlar, hem siyasi gruplar hem de eğitimin her seviyesinde verilmelidir. Bağnazlık ve öfke duygusunun yıkıcılığından korunmak için toplumda empatik düşünme becerisinin geliştirilmesi, korku duygusunun azaltılması içinse güven duygusunun gruplar arasında inşa edilmesi gerekmektedir. Bunun için ise gruplar arasında sosyal mesafenin azaltılması, milli olan anlam ve değerlerin canlandırılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akdeniz, M. (2007). *Öfke Kontrolü Eğitiminin Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü Becerilerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Akkaya, C. (2009). *Toplumsal Bir Problem Olarak Şiddet*. N. Adak Sosyal Problemler Sosyolojisi Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler. Ankara: İmge
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı
- Balkaya F, Şahin NH. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 14: 192-202
- Balcı, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem
- Biaggio MK (1989). Sex Differences in Behavioral Reactions to Provocation of Anger. *Psychol Rep*, 64: 23-26.
- Bilgin, H., Kutlu, F. Y. (2010). *Kişilerarası Şiddet Yönetimi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/hemsirelik_ao/kisilerarasisy.pdf
- Bridewell, W. B., Chang, E. C. (1997). Distinguishing Between Anxiety, Depression, and Hostility: relations to Anger_In, Anger Out, and Control. *Journal of Personality, Individual Differences* 22 (4), 587-590
- Çelebi, A. (2008). *Devlet, Toprak, Egemenlik: Carl Schmitt'in Düşüncesinde Siyasal Kavramı ve Kurucu İktidar Sorunu*. Ankara: İmaj
- Dalbay, R. S. (2018) Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2, Sayı: 31, s. 161-176
- Gerrig, R. J., Zimbardo P. G. (2018). *Psikoloji ve Yaşam - Psikolojiye Giriş*. G. Sart, A. A. Özdoğru, (Çev.). Ankara: Nobel
- Goleman, D. (2011). *Duygusal Zekâ-Neden IQ'dan Daha Önemli*. B. S. Yüksel (Çev.), İstanbul: Varlık
- Goodenough, J. R. ((1931). *Anger in Young Children, Inctitute of Child Welfare Monograph Series*. No.9. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Gül, N., Bal, C.G., Tumorbağa, M. (2019). Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzının Demografik Özelliklerle İlişkisi <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/download/article-file/906808>
- İlhan, R. S., Çevik, A. (2013). Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme DOI: 10.7816/nesne-01-01-03www.nesnedergisi.com
- Jersild, A. T. (1979). *Çocuk Psikolojisi*, G. Günçe (Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim
- Karadal, F. (2009). *Öfke Yönetimi ve Niğde Üniversitesi'nde Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde
- Kargıoğlu, F. (2021). *Giyotine Karşı: Aydınmacılığa Yönelik Postmodern Eleştirinin Muhafazakârlıktaki Gizli Temelleri*. İstanbul: Runik
- Keskin G, Gümüş AB, Engin E. (2011). Bir Grup Sağlık Çalışanında Öfke ve Mizaç Özellikleri: İlişkisel Bir İnceleme. *Dusunen Adam: Journal of Psychiatry & Neurological Sciences*. 24.3
- Köksal, F., Gençdoğan, B. (2007) Depresif Olanlar ile Olmayanların Suçluluk, Utanç ve Öfke Tarzlarının İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(1).
- Ledoux, J. (2020). *Duygusal Beyin: Duyguların Gizemli Dünyası*. A. Uysal (Çev.). İstanbul: Pegasus
- Lin N (1976). *Foundations of Social Research*, McGraw-Hill: USA

- Öz, F. (2004). *Sağlık Alanında Temel Kavramlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi
- Özer, A. K. (1994). Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke-Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*. 31. 26-35
- Özmen, S. K. (2004). Aile İçinde Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 37, sayı: 2, 27-39
- Proshansky, H., Seidenberg, B., (1965). *Basic Studies in Social Psychology*. New York: Holt, Rinehart and Winston
- Puff, R., Seghers, J., (2019). *Öfke Kontrol Rehberi*. (Çev. B. Tamer). İstanbul: Olimpos
- Robbins, P. R., Tanck, R. H. (1997) Anger and Depressed Affect: Interindividual and Intraindividual Perspectives. *The Journal of Psychology*. 131 (5), 489-500
- Savaşır, I, Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler*. Ankara: Türk Psikologları Derneği
- Soysal, A.Ş. , Can, H., Kılıç, K.M. (2009) Üniversite Öğrencilerinde A Tipi Davranış Örüntüsü ile Öfke İfadesi Arasındaki İlişkinin Analizi ve Cinsiyetler Açısından Karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*. 12: 61-67.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve Öfke Yönetimi *Kriz Dergisi* 11 (2) 19-27
- Sperberg, E. D.; Stabb, S. D. (1998). Depression in Women as Related to Anger and Mutuality in Relationship. *Psychology of Women Quarterly*, 22. 223-238.
- Şahin, N. H., Batgün, A. D., Uzun, C. (2011). Anksiyete Bozukluğu: Kişilerarası Tarz, Kendilik Algısı ve Öfke Açısından Bir Değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 12: 107-113
- Temel, V., Birol, S. Ş., Akpınar, S., Nas, K. (2017). Öğrencilerin Karar Verme Düzeyleri ile Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarının Belirlenmesi. *Uluslararası Anadolu Spor Bilimleri Dergisi Ağs. Sayı. 3*
- Thomas, S. P. (1989) Gender Differences in Anger Expression. Health Implications. *Research in Nursing and Health*. 12: 389-398.
- Tutu, E. R. (2015). *İsrail-Filistin Sorununda Semboller, Söylemler ve Kimlik: Konstrüktivist Bir Analiz*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Vahip, I.(2002). Evdeki Şiddet ve Gelişimsel Boyutu: Farklı Bir Açıdan Bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 13 (4), 312-319.
- Volkan, V. D. (2007). *Politik Psikoloji Seminerleri: "Kimlik Adına Katillik"* Bahçeşehir Üniversitesi, 24 Eylül
https://www.academia.edu/25209775/Politik_Psikoloji_Seminerleri_Kimlik_Ad%C4%B1na_Katillik
- Yağız, A. K., Kuğu, N., Semiz, M., Kavakçı, Ö. (2016). Sosyal Anksiyete Bozukluğunda Öfke İfadesinin Beden İmgesi ve Yeme Tutumu ile İlişkisi . *Türk Psikiyatri Dergisi* 27(1): 15-22 2
- Yılmaz, A. (2007). *Kurumlarda Öfke İfade Biçiminin Örgütsel İletişim Kalitesine Etkisinin Değerlendirilmesi Ve Eskişehir Çevik Kuvvet Şube Müdürlüğü'nde Bir Uygulama Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
- Ziyagil, M. A., Bilir, P., Çekin, R., Temur, C. S. (2012). Türkiye'de Sporda Saldırganlık, Şiddet ve Çözüm Önerileri, *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 7(1)